

Median valta piilee kielessä

FAIRCLOUGH, Norman. Media discourse. Edward Arnold, London 1995.

Median valta kiehtoo erityisesti journalistiikan ja tiedotusopin opiskelijoita, mutta luultavasti myös muita, mm. yhteiskunnallisiin aineisiin suuntautuneita oppineita. Lancasterin yliopiston apulaisprofessori Norman Fairclough tutkii mediaa ja sen valtaa kielitieteelliseltä pohjalta. Fairclough sijoittuu kuitenkin sosiaaliteijijöiden ja kielitieteilijöiden käytäntöjen välimaastoon. Faircloughille diskurssi on sosiaalinen käytäntö, jolla tarkoitetaan puhuttua ja kirjoitettua kielen käyttöä, mutta myös kuvien tulkintaa ja non-verbaalisia viestejä. Keskeinen periaate on se, että kielen käyttämisen seurauksena tuotetaan samalla sosiaalista todellisuutta. Faircloughin edustama käsitys kriittisestä diskurssianalyysistä (CDA) asettuu verrattain lähelle van Dijkin tai van Leeuwenin CDA:ta.

Vuonna 1989 Faircloughilta ilmestyi kirja *Language and Power*, jossa keskityttiin vallan problematiikkaan. *Media discourse* lähestyy samaa asiaa median ja sen tuotteiden, tekstien, näkökulmasta. Uuden kirjan lukemista helpottaa se, että vuoden 1989 kirjan mustavalkoinen luokka-asetelma "omistajat vastaan sorretut" on tasoittunut. *Media discourse*n lähtökohdانا on median vallan lingvistinen ja diskursiivinen luonne. Kirjan yhtenä tavoitteena on saada lukija vakuuttuneeksi, että median kielen analyysin tulisi olla keskeinen osa yhteiskunnan muutosta tutkivissa kulttuuri- ja sosiaalilietieissä.

Kirjan esimerkit eivät rajaudu vain lehdimateriaaliin, vaan myös radio- ja tv-ohjelmia tarkastellaan teksteinä. Tekstianalyysin piiriin kuuluvat siis kaikki median esityskäytännöt eli tekstin lisäksi kuva, taitto, ääni ja liikkuva kuva. Mielenkiinto kohdistuu siihen, miten nämä erilaiset

elementit yhdessä puhutun tai kirjoitetun tekstin kanssa luovat merkityksiä.

Kirja kuljettaa kolmea keskeistä kysymystä: Miten maailma representoituu mediassa? Millaiset identiteetit toimijoille rakennetaan? Millaiset suhteet toimijoille rakennetaan?

Genre vs. diskurssi

Genren ja diskurssin väliseen vaikeaan sukulaisuussuhteeseen ovat kiinnittäneet huomiota mm. Seija Ridell (1994) tutkimuksessaan *Kaikki tiet vievät genreen* ja Risto Kunelius Tiedotustutkimuksen (1993:2) artikkelissaan *Uskottavuuden anatomia*. Fairclough tuntuisi liikkuvan melko lähellä Kuneliuksen näkemystä, jonka mukaan diskurssilla tulisi tarkoittaa tiettyjen yhteiskunnallisten instanssien puitteissa järjestäytyneitä puhetapoja. Genre taas kuvaisi tapaa, jolla diskurssit ovat sisäisesti järjestäytyneet.

Fairclough kirjoittaa (s. 56), että "on käytännöllistä erottaa kaksi diskurssityyppien pääluokkaa", genret ja diskurssit. Diskurssi on kieltä, jolla jokin sosiaalinen käytäntö esitetään jostakin erityisestä näkökulmasta. Diskurssi liittyy tiedon tuottamiseen. Esimerkiksi koululäketieteellä ja luonnonlääketieteellä on erilaiset tavat representoida terveyttä ja sairautta.

Genre on puolestaan kielenkäyttöä, joka liittyy johonkin sosiaaliseen käytäntöön, kuten ihmisten haastattelemiseen (haastattelugenre) tai mainostamiseen (mainosgenre). Genret voidaan luokitella niiden "organisoitumisen" perusteella. Esimerkiksi haastattelu rakentuu hyvin eri tavalla kuin mainos.

Diskurssien verkko

Faircloughin mukaan minkä tahansa diskurssin tutkiminen edellyttää kahden erilaisen näkökulman huomiointia. Ensinnäkin diskurssia on tarkasteltava viestintätapahtumien (communicative events) ja toisaalta diskurssien verkon (the order of discourse) kannalta. Viestintätapahtumilla tarkoitetaan jotain tiettyä pääkirjoitusta tai tv-dokumenttia.

Tällöin tutkijaa kiinnostaa aina jatkuvuus ja muutos. Eli millä tavalla tämä tietty viestintätapahtuma on normatiivinen, vanhoja rakenteita ylläpitävä, ja toisaalta millä tavalla se tuottaa luovasti uusia ratkaisuja?

Faircloughin viestintätapahtuman tarkastelun keskiössä on teksti, jonka tuottaminen ja kuluttaminen kuuluvat diskurssin piiriin, joka puolestaan kuuluu laajempaan sosiokulttuurisen yhteyteen.

Vaikeaselkoisempi diskurssien verkko tarkoittaa puolestaan yhteisön kaikkia diskurssikäytäntöjä eli yhteisön normaalia kielenkäyttöä. Faircloughin termi "order of discourse" korostaa erilaisten samaan sosiaaliseen instituutioon liittyvien diskurssien keskinäisiä suhteita. Esimerkiksi koulukieltä tarkastellessa tulee kiinnittää huomio siihen, miten välituntien kieli ja oppituntien kieli eroavat toisistaan.

Vastaavasti median yleistä viitteellistymistä ja siis erityisesti median kielen viitteellistymistä Fairclough tarkastelee ensinnäkin siten, kuinka yhteiskunnallinen ja poliittinen journalismi on muuttumassa kieleltään keskustelunomaiseksi ja toisaalta siten, kuinka median kieli on muuttumassa perinteisestä tiedonvälityksestä viitteelliseksi, ja samalla siis markkina-suuntautuneeksi.

Kriittinen diskurssianalyysi Faircloughin esittämässä muodossa vaikuttaa käyttökelpoiselta metodilta esimerkiksi tutkivan journalismin kielen tutkimiseen. Alueen tutkimustarve ei suinkaan päättynyt Heikki Kuulin väitöskirjaan (1995) *Tutkiva journalismi. Journalistien suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkivuus*. Kuutti keskittyi tutkivaa journalismia kartoittavassa pioneeri-työssään toimituskäytäntöihin ja on toteuttanut työnsä teemahaastattelujen perusteella. Se jättää näin ollen edelleen runsaasti tutkimusmahdollisuuksia tutkivasta journalismista kiinnostuneille tieteilijöille.

Journalismin kielen rakenteiden selvittämisessä on toki haastetta myös muille kuin tutkivan journalismin tutkijoille.

Kalle Virtapohja